

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Etkileyen Faktörler

Factors Influencing Gender Equality

Aslıhan Okan¹

¹Dicle Üniversitesi, Diyarbakır

ÖZ

Cinsiyet, kişinin kadın ya da erkek olarak sergilemiş olduğu genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri iken, toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki farkların kültürel ve sosyal olarak değerlendirilmesiyle meydana gelen, toplumsal kimlik rolleri ve kişilik özellikleridir. Toplumsal cinsiyet, toplumun kişiyi kadın ve erkek olarak nasıl gördüğü, algıladığı, düşündüğü ve nasıl davranmasını istediği ile ilgili bir terimdir. Toplumsallaşma, kişinin toplumun bir parçası haline geldiği, kimlik ve cinsiyet kalıplarını edindiği bir süreçtir. Toplumsal cinsiyette eşitlik ise kanunlar önünde kadın ve erkeğin eşit haklarının olmasını, eşit davranılmasını, yanı sıra toplum içinde fırsatlardan ve hizmetlerden eşit düzeyde yararlanmalarını ifade etmektedir. Bu yazının amacı, 21. yüzyılda halen, toplumsal cinsiyetteki eşitsizliğin kadınların aleyhine olduğunu gösteren koşulların varlığına dikkat çekmektir.

Anahtar sözcükler: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri, Sindrella kompleksi

ABSTRACT

While gender is the genetic, physiological, and biological characteristics of a person as a woman or a man, gender is the social identity roles with the personality features that are formed by the social and cultural evaluation of the differences between men and women. Gender is a term that relates to how society sees, perceives, thinks, and wants a person to behave as a man or a woman. Socialization is a process by which a person becomes a part of society and gains identity and gender stereotypes. Gender equality means that women and men have equal rights before the law, treated equally, and benefit from opportunities and services in society. This article draws attention to the existence of conditions that show that gender inequality is against women in the 21st century.

Keywords: Gender, gender identity, gender socialization, Cinderella complex

Giriş

Cinsiyet (sex), kültürden bağımsız olarak “erkeğe özgü” ve “kadına özgü” olarak tanımlanan ve doğuştan gelen biyolojik özellikleri ifade eden bir kavramdır (Slattery 2014). XX kromozoma sahip bir beden dışı, XY kromozomuna sahip beden ise erkek olarak kabul edilir. Cinsiyet, aynı zamanda birbirini dışlayan ve doğal olduğu varsayılan iki cinsiyet arasındaki bir karşıtlığa da dikkat çekmektedir. İki cinsiyet arasında doğuştan gelen biyolojik bazı farklılıklar bulunmaktadır (Green 2010). Biyolojik determinist anlayışa göre; kadınlarla erkeklerin toplumsal, psikolojik ve davranışsal özelliklerinin tümünün temelinde metabolizma gerçeği yer almaktadır (Torgrimson ve Minson 2005, Güzel 2014). “Gender” kelimesinin etimolojisi incelendiğinde, latince “genus” kökenine dayandığı ve “tür, sınıf, cins” gibi anlamlara geldiği bilinmektedir (West ve Zimmerman 1987, 2009). Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, başlarda cinsiyet kavramı ile karşıtlık ilişkisi içinde tanımlanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının içinde, kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri, rolleri ve davranışları bulunmaktadır (Ayhan 2016). Bireyin cinsiyetini doğa, ancak toplumsal cinsiyetini kültür belirlemektedir. Sigmund Freud, “Cinsiyet Teorisi Üzerine Üç Deneme” adlı eserinde kadın ve erkek rollerinin yanı sıra karakterlerinin salt biyolojik özellikler ile belirlendiği görüşünü çürütmüştür (Freud 1981).

Bu gözden geçirme yazısında; toplumsal cinsiyet eşitliği ve algısı kavramını konu alan, farklı çalışmalara ait bulgular incelenerek bir araya getirilmiştir. Toplumsal cinsiyet üzerinde etkili faktörler hakkında yayınlanmış farklı çalışmalar objektif olarak taranmış, çalışmalardan elde edilen verilerin sonuçları değerlendirilerek sentezlenmiştir. Bu yazının amacı, son yıllarda medyada oldukça sık yer alan, toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerinde etkili olduğu düşünülen olumlu ya da olumsuz faktörleri irdeleyerek, toplumsal cinsiyet hakkında farkındalık düzeyini arttırmaktır.

Toplumsal Cinsiyet

Yapılan çalışmalar da, kadın ve erkeğin toplum içindeki sorumlulukları, rolleri, toplumda nasıl davranılması ve

konusulması gerektiği ile meslek seçimi gibi birçok konuda “toplumsal cinsiyetin” önemli bir yeri olduğu gösterilmiştir (Pesen ve ark. 2016). Toplumsal cinsiyet eşitliği, mevcut fırsatları kullanmak ve verilen hizmetleri sorunsuz biçimde kullanmak konusunda kişinin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa uğramamasıdır (Vatandaş 2007, Bakırcı 2020). Ülkemizde olduğu gibi dünyanın her yerinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden en fazla etkilenenler, kadınlardır (Scott 2007, Bakırcı 2020).

31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla, Türkiye’de ikamet eden toplam nüfusun %50,1’ini erkekler, %49,9’unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarda, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının belirleyicileri incelendiğinde; kişilerin gelir durumu, işi, eğitim düzeyi, sosyal medya kullanımı, yaşı, etnik kökeni, cinsel yönelimi, ikamet ettiği yer, gelenekleri ve inançları gibi bir çok faktörün önemli bir yeri olduğu saptanmıştır (Kantoğlu 2017, UN Women 2019, Bakırcı 2020).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi’nin (CEDAW) 1. maddesinde, kadınlara karşı ayrımcılık; genel olarak toplumda kişilere cinsiyetlerinden dolayı adaletsiz bir şekilde davranılması, cinsiyetçi yaklaşımın toplumsallaşması ya da kişinin insan haklarından tamamıyla yararlanmasını engelleyen, sosyal açıdan yapılandırılmış toplumsal cinsiyet rollerine dayanarak herhangi bir ayırım, dışlanma ya da kısıtlanmaya maruz bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, eskiden var olan değil, etkileşim yoluyla meydana gelen bir durum yani bir ediniyi ifade etmektedir (West ve Zimmermann 1987).

Cinsiyetin Toplumsallaşması

Çocuğun cinsiyet kimliğini kazandığı sürecin temel öznesi, ailedir. Bu süreç, bebeklik döneminde başlar, çocukluk döneminde belirginleşir ve yetişkinlik döneminde sona erer. Aile, okul, medya ve iletişim araçları gibi yollarla cinsiyet rollerinin öğrenildiği ve içselleştirildiği bir süreçtir (Bhasin 2003, Giddens ve Sutton 2018). Cinsiyetleştirilmiş kavramı, maskülen (eril) veya feminen (dişil) özelliği olan veya toplumsal cinsiyet yoluyla farklı yönleri temsil eden durumları ifade eder. Örneğin, pembe ve mavi cinsiyetleştirilmiş renklerdir, zira genel algı, pembenin feminen; mavinin ise maskülen bir renk olduğudur (Pilcher ve Whelehan 2004).

Toplumsallaşma, toplumdaki her bireyin tüm tutum, davranış ve zihinsel yaklaşımları ile bulunduğu toplumun bir parçası haline gelmesi veya kimlik edinme süreci olarak tanımlanabileceği gibi, kişiye hayatı süresince gerekli bütün başa çıkma becerilerini kazandıran ve farkındalığı yüksek yetkin bir birey haline dönüştürmeye yarayan süreçtir (Pamuk 2018, Bakırcı 2020). Yapılan çalışmalarda, toplumların çoğunlukla cinsiyetçi bir toplumsallaşma sürecinden geçtiği saptanmıştır. Toplumsallaşma/Sosyalizasyon sürecinde cinsiyet farklılıkları, kültürel açıdan inşa edildiği için, kadın ve erkek farklı roller içinde sosyalleşmeyi öğrenmektedirler. Her toplumda cinsiyet rolleri farklı düzeyde ve önemde kişilere öğretilir (Vatandaş 2007, Bakırcı 2020). Cinsiyetin toplumsallaşması, bireyin kendi cinsiyetinin farkına varması yani bedeninin cinsiyetlendirilmesi süreci olarak ifade edilmektedir (Connell 1998). Çoğunlukla ebeveynler, erkek çocuklarını bağımsızlığa teşvik ederken, kız çocuklarını daha çok korumaktadırlar (Dowling 2006). Cinsiyetin toplumsallaşması, sürecinde kız çocuklarına “eksik”, erkek çocuklarına ise “üstün” oldukları vurgulandığından, kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin öznesi, erkekler ise nesnesi haline getirilmektedir (Küçük 2020). Toplum, ortaklaşa bir çaba ile erkek tahakkümünü (baskı/zorbalık) normalize etmeye çalışmaktadır (Cahill 1986, Bourdieu 2015).

Sindrella Kompleksi ve Toplumsal Cinsiyet

Sindrella kompleksi, toplumda kadının bilinçli veya zorunlu olarak, bağımsızlık alanını daraltmasının yanı sıra kadının bağımlılık ve bağımsızlık arasındaki kararsızlığını ifade etmektedir (Yıldırım 2018). Ataerkil toplumlarda, kadın ve erkeklerin gelişme sürecinde, kadının erkeğe bağımlı davranışlar sergilediği görülmektedir (Dowling 2006). Çalışma hayatının zorluğu, meslek seçimi ve yaşamsal stres faktörleri, kadınların toplumsal cinsiyet kimliğinin yordanmasına yol açmaktadır (Yıldırım 2018). Bağımsızlık, kadınların sadece çalışma hayatının olması ve yüksek eğitim düzeyi ile elde edilebilecek bir durum değildir (Dowling 2006). Kadının bağımsızlık düşüncesinin temelinde, anne ve annelik eğilimi yatmaktadır (Elson 2003). Bağımsızlık düşüncesi, çocuklarda ilk altı yedi yılda şekillenmektedir. Bağımsızlık olgusunun temelleri, kadın ve erkeğin cinsiyet ayrımcılığına dayalı olmayan öğretileri edinmesi ve olağan bir yetişme süreci geçirmesi ile atılmaktadır (Dowling 2006, Yıldırım 2018). Toplumsal cinsiyet kimliği hakkında yapılan çalışmalarda, kadın ve erkek eşitliği üzerinde ekonomi ve kültürün belirleyici olduğu görülmektedir (Almış ve ark. 2019).

Feminizm Açısından Toplumsal Cinsiyet

Feminizm kelimesi, etimolojik olarak Latince “femina” (kadın) sözcüğünden türemiştir. “Feminizm” kadınların

sistemde bulunan pozisyonlarının çözümlemesi, kadınlık bilincinin hangi argümanlara dayandırılması gerektiği, kadının sistem içerisinde karşı karşıya kalmış olduğu etkilerin incelenmesi hakkında teoriler oluşturan ve kadınların her alanda desteklenmelerinin gerekli olduğuna dikkat çeken bir doktrindir. Feminist kurama göre “Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik cinsiyetten (sex) farklı olup, toplum tarafından inşa edilen, tarihi ve kültürel olarak değişen, sosyal ve siyasi faaliyetlerle bilinçli biçimde tekrar tekrar üretilen bir kavramdır (Donovan 2016).”

Katı feministler, bu kavramı feminist düşüncenin radikal yaklaşımını törpülediği ve kadın kimliğini önemsizleştirdiği gerekçesiyle eleştirmektedirler. Toplumsal cinsiyet, feminist literatürde var olan düşünceleri netleştirmesi ve mantıksal açıdan rasyonalize edilmesi açısından da bir hayli önemlidir (Donovan 2016). Kadının doğurganlık özelliği, erkek karşısındaki saygınlığını arttıran önemli bir özellik olarak değerlendirilmektedir (Arat 1986). Feminist kuramcılar “kadınların, tarihin her döneminde ezilen bir grup oldukları” savını kabul etmemektedirler” (Tekeli 1988).

Bazı feminist yazarlar, geleneksel toplumların (tarım devriminden önceki toplumlar) kadın ve erkeğin statülerinin eşit olduğu, kimi zaman da kadının daha egemen olduğu anaerik toplumlar olduğunu ifade etmektedirler (Marini 1990). Anaerik toplumlarda, cinsiyetten kaynaklanan bir iş bölümünün varlığı saptanmış (Bhasin 2003) olup, bu toplumlarda avcılık gibi kas gücü gerektiren işlerin erkekler, toplayıcılık gibi kas gücü gerektirmeyen işlerin ise kadınlar tarafından yapıldığı bildirilmiştir (Meulenbent 1987, Marini 1990). Kadın-erkek ilişkilerini belirleyen faktörler, ataerik toplumlarda; çoğunlukla inançlar ve kültürel değerler iken; modern toplumlarda; ekonomi ve üretim ilişkileridir (Bhasin 2003).

Feminist Filozoflar

Mary Astell, 18. yy aydınlanma çağı feminist filozoflarından. Kadınların da erkekler kadar akılcı olduklarını ve aynı eğitim hakkına layık oldukları fikrini savunan ilk İngiliz kadınlarından biriydi. “Kadınlar İçin Önemli Bir Öneri” adlı eserinde o dönemdeki kadınların kariyerlerinin, annelikle rahibeliğin ötesine taşınmasını öneriyordu. Mary Astell, kadınların da erkekler gibi akıl yürütebilme yeteneğine sahip olduklarını savunarak, “Eğer bütün insanlar özgür olarak doğuyorsa, neden bütün kadınlar köle?” sorusunu sordu. Ardından, cinsiyetler arası eşitliği savunduğu eseri “Kadın Haklarının Gerekçelenilmesi” (A Vindication of the Rights of Women)’ni yazdı. Mary Astell, bu eserde, “Dünyaya bir bahçedeki laleler gibi güzelliğinizi göstermek için geldiyse ve başka bir şeye yaramıyorsanız, nasıl mutlu olabilirsiniz?” diyordu (Calasanti ve ark. 2006).

Toplumsal cinsiyet kavramı, ilk olarak psikolog Madison Bentley tarafından 1945 yılında, psikolog John Money tarafından 1950’de ve psikanalist Robert Stoller tarafından ise 1968’de “cinsiyet üzerindeki toplumsal etkiye” dikkat çekmek için kullanılmıştır. Stoller, “Sex and Gender” adlı eserinde, toplumsal cinsiyeti biyolojik özelliklerden çok kültürel ve psikolojik bir kavram olarak değerlendirmektedir (Stoller 1968, Polat 2018, Cortez ve ark. 2019). Simone de Beauvoir, 1949 yılında yayımlanan ve İkinci Feminist Dalga’nın başlangıcı olarak da görülen “İkinci Cinsiyet (Second Sex, Le Deuxième Sexe)” isimli eserinde, “kadın doğulmaz, kadın olunur” diye bir ifade kullanmıştır (de Beauvoir 1956, Deutscher 2008). Toplumsal cinsiyetin farklı yönleriyle inşasını ele alan bu kitap ilerleyen yıllarda pekçok feminist düşünürün (Judith Butler Kate Millett, Betty Friedan, Julia Kristeva, Hélène Cixous, vs.) ilgisini çekmiştir. Bu dönemde, kadının toplumdaki konumu ve kadının ikincilliğinin nedenleri sorgulanmış, “toplumsal cinsiyet, cinsellik ve iktidar ilişkileri” ataerkillik açısından irdelenmiştir (Baştürk Akca ve Tönel 2011, de Beauvoir 2014). Ardından, kadın mevzusuna varoluşçu bir bakış açısı ile yaklaşarak “ben-başkası/öteki ilişkisi”, kadın-erkek ilişkilerine adapte edilmeye uğraşmıştır (Mahsereci 2001). Özellikle feminist literatürde “Toplumsal cinsiyet” kavramının yaygın olarak kullanılmaya başlaması, bu kavramın toplumsal açıdan daha fazla analiz edilmesine yol açmıştır.

Toplumsal cinsiyet kavramını sosyoloji alanına dâhil eden Ann Oakley, cinsiyetin biyolojik açıdan kadın ve erkek ayrımını; toplumsal cinsiyetin ise toplum tarafından inşa edilen ve kültürden etkilenen, eşit olmayan bir tabloyu yansıttığını belirtmektedir (Oakley 1972, Vatandaş 2007). Yazarın 1972’de yayınladığı “Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum” adlı eseri bu alanda önemli bir kaynaktır. 1986’da yayımlanmış ve toplumsal cinsiyet alanındaki temel eserlerden biri olan “Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi” adlı makalede ise bu kavram, cinsiyet (sex) kavramı içerisindeki mevcut biyolojik farklılıkları irdelenmek için kullanılmıştır (Scott 2007).

Dil ve Toplumsal Cinsiyet

“Dil, tarafsız değildir. Dil, yalnızca düşünceleri ifade eden bir araç değil; bizzat düşüncelerin şekillenmesinde de etkili bir yapıdır”. Dili değiştirmeden toplumun “toplumsal cinsiyet eşitliğine” bakış açısını, toplumu

değiştirmeden de “toplumsal cinsiyet eşitliği” hakkındaki kullanılan dili (jargonu) değiştirmek söz konusu olamayacaktır (Demiral 2013).

Galtung’a göre; normal koşullarda kültürel şiddetin varlığından haberdar olmak oldukça zordur. Kültürel şiddet çoğunlukla sessiz bir biçimde ortalıkta dolaşmaktadır. Dilin yapısından kaynaklı kültürel şiddet, doğrudan ve yapısal şiddeti meşrulaştırabilir (Galtung 1969). Türkçe, Alman ve Norveç dillerinin gramer yapısında kadın için kullanılan ayrı bir kelime yoktur ancak, İngilizce de vardır. Alman ve Norveç dillerinde, sadece erkek cinsiyetini belirten kelime söz konusudur. Bu kelime hem erkeği hem de kadını tanımlamaktadır. Böylesi bir toplumun yazılarında ve hatta konuşmalarında bile kadın cinsiyeti görmezden gelinerek, erkeğin egemen olduğu bir dil kullanımı ortaya çıkar. Bu durum daha sonra toplumda çeşitli yapısal şiddet olaylarını farkına varmadan meşrulaştırır. Toplumsal değerler ve toplumsal algıyı oluşturan bazı normlar “erkek dili”nin ürünüdür (örneğin; Selamlaşma, yemek yeme kuralları, saygılı davranma... vs). Kendini kadından güçlü gören erkek, kadını sürekli kamusal alandan uzak tutmaya çalışmıştır (Tekeli 1982, Kandiyoti 2015).

Ataerkil toplumlarda, erkeğin kadını baskısı (tahakkümü) altına almış olduğu gerçeği değiştirilmediği sürece, dilin toplumsal cinsiyetçi jargondan kurtulması mümkün değildir. Dildeki cinsiyetçi ifadelerde on yıllar boyunca oluşan değişiklikler, kadının toplumda kendini değerli bir birey olarak görmesinde ve bireysel haklarının varlığını fark etmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Balman 2007). Unutulmaması gereken nokta; dildeki cinsiyetçi söylemlerin, hem kullanılagelen dilin, hem de toplumsal yaşam deneyimlerinin katkıları sonucu meydana gelmiş olduğudur (West ve Zimmerman 1987, 2009).

Din ve Toplumsal Cinsiyet

Din ve toplumsal cinsiyet birbirinden bağımsız ve evrensel değerler çerçevesinde değerlendirilebilecek iki ayrı kavramdır. Din ve toplumsal cinsiyet bir arada değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet alanına yönelik iki tür eğilimden bahsedilebilir. Bu durumlardan birincisi “dine ait olan toplumsal cinsiyet yargıları”, “toplumsal cinsiyet ayrımcılığı”, ya da “cinsiyetçilik” sorununun ta kendisi olarak kabul edilmesidir. İkincisi ise din’in kadınları koruduğu bahsi diğer bir ifadeyle din’in kadınların ezilmesine neden olan faktörler arasında yer almadığı bahsidir.

Toplumsal cinsiyet algısının ortaya çıktığı nokta da, “din” farklı biçimlerde “toplumsal cinsiyet algısını” etkileyebilecek bir faktördür. İslam dininin hâkim olduğu toplumlarda, toplumsal cinsiyete yönelik ortaya çıkan farklı düşünceler doğrultusunda yapılan açıklamalar genel olarak “İslam felsefesi” kapsamında yapılmaktadır. Feminist yaklaşımlar İslam’ın kadınların haklarını kısıtladığını ifade ederken; anti-feminist yaklaşımlar da İslam’ın esasen kadın haklarını özgürleştirdiğini savunarak bu konu hakkında farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bu görüşler, bireylerin içinde yaşamış oldukları toplumun etik ve ahlaki değerlerini, toplumun sosyokültürel desenini, ayrıca yaşadıkları toplumun geleneksel yapısını ve islami metinlerini kavrama şekillerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Kürkçü 2013).

Toplum içerisinde, kadınların erkeklere nazaran daha dindar ve manevi hassasiyetlerinin daha yüksek olduğu ya da tam tersine erkeklerin daha dindar ve manevi hassasiyetlerinin yüksek olduğu şeklinde çeşitli söylemler mevcuttur. Elbette, bu söylemlerin bir kısmı akademik araştırmalardan diğer kısmı da sosyal ortamlardaki gözlemlere ve tecrübelerine dayanarak ortaya çıkmış yargılardan kaynaklanabilir. Yapılan bir çalışmada, kadınların manevi hassasiyetlerinin erkeklere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Yapıcı 2016).

Karakaya (2018), tarafından yapılan bir çalışmada, dinin, farklı biçimlerde toplumsal cinsiyet algısını etkileyen bir unsur olduğunu, kadınların erkeklere göre toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan nedenlerle, geride olduklarını benzer biçimde kamusal alanlarda da ikinci planda olduklarını bildirmiştir. Bu durumu, ataerkil yapının baskın olmasından kaynaklanan bir tablo olarak açıklarken ek olarak, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının da İslam dini ile alakalı metinler ve sözlü ifadelerden etkilendiğini belirtmektedir

Yaş ve Toplumsal Cinsiyet

Bizlere yaşımıza göre davranmamız gerektiği birileri tarafından söylendiğinde, yaş ile kastedilen şeyin doğumdan itibaren yaşadığımız yıllar olduğunu anlarız. Yaşına uygun davranmak toplumsal cinsiyeti; toplumsal cinsiyete göre davranmak ise yaşı oluşturan süreçlerdir (West ve Zimmerman 1987, 2009). Bu durum, sosyalizasyon sürecinin en başlarında görülmektedir. Örneğin; eğer bir kız çocuğu, dâhil olduğu cinsiyete göre bir davranış sergilemez ise, çevresi tarafından “hala bebek” olarak değerlendirilebilmektedir (Arun 2015). “Yaşı oluşturma” kavramı, bireyler yaşa bağlı kimliklerini oluştururken, herhangi bir eylemin farklı yaş gruplarına göre uygunluğunu denetlemeyi içeren, bir durum ve eylemi ifade etmektedir (Greenwich ve Calasanti 2005).

Bireyler içerisinde buldukları sosyal süreçlerin temeline bu denetlemeyi koymaktadırlar (Krekula 2007). Yapılan bir çalışmada, yaş olgusunun kronolojik değil, sosyal kriterlere bağlı olarak ortaya çıktığı ayrıca diğer kategorilerden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği vurgulanmaktadır. Yaşın oluşumuna kaynaklık eden unsurlardan birisi de, dil olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de, kadına yönelik yaş kodlamasının ortaya çıktığı yerlerden birisi kullandığımız gündelik deyimlerdir. Örneğin; Evde kalmak, tohuma kaçmak, koca karılığı tutmak (TDK 2023).

Simone de Beauvoir, ilk kez “Yaşlılık” isimli çalışmasında, cinsiyet ve yaş kavramlarının birbirleriyle etkileşimlerinden yanı sıra toplumda özellikle de kadınların yaşlılığa ilişkin “negatif imgeleri” nasıl içselleştirdiğinden bahsetmektedir (de Beauvoir 1970). Bu çalışmada yazara göre, tüm dünyada geçerli tek bir yaşlı tanımının yapılabilmesi imkânsızdır (Tidd 2004, Deutscher 2008). Yaşamımız boyunca edindiğimiz toplumsal cinsiyet rolleri, yaşlılığın algılanışı ve yaşanma biçimi üzerinde etkilidir.

Sontag (2023) “erkekler kazanımlarına göre, kadınlara ise görünüşlerine göre değer atfedildiğinden” bahsetmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın ve erkeklerin, dâhil oldukları toplumsal cinsiyete göre, yaşlılığa ve çevreye ilişkin öz - algıları değişmektedir (Greenwich ve Calasanti 2005). Buna göre, kadınlar yaşları ilerledikçe toplumun kabul ettiği kadınsı çekicilik özelliklerinden mahrum kalmanın, erkekler ise eril özelliklerin kaybı ve pasiflik ile karşı karşıya kalmanın kaygısını yaşamaktadırlar (Krekula 2007). Elbette, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar olduğu bir ortamda, avantaj ve dezavantajların da ayrımıyla, yaşlılığın eşsiz ve tek tip bir yapı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir (Twigg 2004). Yaşlılığın anlamını bulmak için, mevcut kültürel yapı içerisinde yaşlılara nasıl davranıldığı, bireysel olarak yaşlıların kendilerini nasıl tanımladıklarının yanı sıra yaşadıkları mekân ve zaman unsurunun da incelenmesi gerekmektedir (de Beauvoir 1970, Krekula 2007).

Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet eşitliği, ülkemiz gündeminde uzun yıllardır etkinliğini koruyan ve oldukça önemli yer teşkil eden bir politikadır. Türkiye’de özellikle eğitim alanında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek oranlarda olduğu bilinmektedir (West ve Zimmerman 2009). Eğitim alanındaki, artmış olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği oranları; ne yazık ki kadının konumunu, sosyal, toplumsal ve kültürel alanlarda daha geri planlara atmaktadır (Maya 2013, Özyıldırım 2014).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ifadelerinin yaygın kullanımıyla bireyler, özellikle de kadınlar, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet algısının eşitlik lehine değiştirilmesinde etkili faktörlerden birisi, eğitim düzeyidir. Kadınlar, eğitim seviyelerinin yükselmesi ile birlikte sosyal hayata daha fazla katılarak, kişilerarası iletişimlerini arttırmak yoluyla kendilerini geliştirmektedirler. Ayrıca, yüksek eğitim görmüş kadınların cinsiyet rollerinin, iş hayatı, çeşitli sosyal ortamlar, evlilik ve aile yaşantılarında özellikle de kadın yararına değiştiği gözlenmektedir (Yılmaz ve ark. 2009, Ayan 2014). Böylece kadın, çocuğunun eğitimine daha fazla destek sağlar, muhtemeldir ki çocuklarına karşı cinsiyetçi tutum sergilemez, böylece de yanlış toplumsal cinsiyet algısının oluşmasına engel olur (Polat 2018).

Literatürde, evli akademisyen kadınlarla yapılan bir çalışmada, iş-yaşam dengesi incelenmiştir. İş-yaşam dengesi, iş hayatından ve özel hayattan duyulan tatmin ile değerlendirilmiştir. Kadın akademisyenlerin iş-yaşam dengesini bozan nedenlerden ilk 3 tanesi sırasıyla; çocuk sayısı, eş desteğinden yoksunluk ve evli olmaktır. Bu çalışmada, kadın akademisyenlerin %72,4’ünün iş-yaşam dengesini sağlayamadığı ve aile yaşantısındaki sorumluluklarından kaçınmadıkları gösterilmiştir (Altıok Gürel 2018).

Türkiye’de 2010-2020 yılları arasında, 25 ve daha yukarı yaştaki nüfus da, cinsiyete göre devam edilmiş son eğitim- öğretim kurumu istatistikleri incelendiğinde, kadınların %28.5’i, erkeklerin ise %19.6’sının ilkökul mezunu olduğu görülmüştür. Okur-yazar olmayanlar toplamda %3.8 oranında iken, aynı örneklem grubunun %6.5’i kadın %1’i ise erkeklerden oluştuğu gözlenmiştir. 2010 ile 2020 yılları arası istatistik değerlere bakıldığında, hem kadın hem de erkeklerde okur-yazar olmayanların oranının ilerleyen yıllarda giderek anlamlı düzeyde azaldığı gözlenmiştir (TUİK 2022).

2016 yılında, örgün eğitim almış kadın ve erkeklerin genel olarak düzenli gelir sağlayan bir işte çalışma oranları %9.1 iken, örgün eğitim almamış olanların ise %27.5’i düzenli bir işte çalışmaktaydı (TUİK 2022). Eğitim aldığı süreç de toplumun bir parçası olan çocuk, olaylar ya da kişiler karşısında nasıl davranılması gerektiğini öğrenmektedir (Helvacıoğlu 1996, Kantoğlu 2017, Toksöz ve ark. 2021). Erken yaşta eğitim-öğretimi bırakan erkek çocukları, zanaat sahibi olmak için, muhtemelen başlamış oldukları işlerde tutarlı bir davranış ya da devamlılık gösterebilmişlerdir (Taş ve Yenilmez 2007).

Türkiye, eğitim hakkına erişim kapsamında yer alan ilk göstergeye göre hem kadınların (7,3 yıl) hem de erkeklerin (8,3 yıl) aldıkları ortalama eğitim süresi OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında; yaklaşık 4 yıl daha az bulunmuştur. Türkiye, toplam eğitim süresi açısından OECD ülkeleri karşılaştırıldığında, OECD ülkeleri arasında en düşük eğitim düzeyi olan ülke olduğu saptanmıştır (Kantoğlu 2017, Sancar ve ark. 2021, Toksöz ve ark. 2021).

Toplumsal cinsiyet kavramının eğitim alanındaki önemli noktalardan birisi de öğretmenlerden kaynaklanan, bazı ikircikli davranışlar olabilir (Taş ve Yenilmez 2007). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2007 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu" kurulmuştur (Özcan 2012, UNICEF 2017). Okul çağına gelmiş çocukların, bu döneme gelindiğinde zaten bir takım toplumsal cinsiyet rolleriyle donanmış oldukları görülmektedir (Erzeybek 2015). "İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik" konusunun araştırılmasında MEB tarafından yayınlanan 7. sınıf İngilizce ders kitabı (Let's Speak English) incelenmiş ancak kitapta erkeklerden yana cinsiyetçi bir yaklaşım sergilendiği gözlenmiştir (Helvacıoğlu 1996, Çubukçu ve Sivashgil 2007).

Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunda, zorunlu eğitimin sona erme yaşı 15 iken; Türkiye'de 2012-2013 eğitim öğretim döneminden itibaren zorunlu eğitimin sona erme yaşı 14'ten 18'e yükseltilmiştir. Türkiye'de zorunlu eğitim yaşının yükselmesiyle, kız öğrencilerin okullaşma oranlarında da anlamlı bir artış saptanmıştır (Kantoğlu 2017). Yapılan araştırmalarda da, kişilerin eğitim düzeylerinin artması ile ataerkil kültürden uzaklaşarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini daha fazla benimsediklerini göstermektedir (Aksoy ve ark. 2022). Hoşgörü, güven ve saygıyı barındıran eşitlikçi ebeveyn tutumları ile yetiştirilen çocukların, daha dengeli toplumsal cinsiyet rollerine sahip oldukları gösterilmiştir (Belek Erşen 2015, Kantoğlu 2017, Sancar ve ark. 2021).

Aile ve Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet rolleri, erken yaşlardan itibaren öğrenilen, bazı toplumsal kurallar tarafından belirlenen, belirli sosyal alanlarda geliştirilen, uygun görülen rol ve tutumlara atfedilerek meydana gelmiş bir kavramdır (West ve Zimmerman 1987, 2009). Bilindiği üzere, toplumsal cinsiyet rollerinin temelleri ilk olarak ailede atılmaktadır. Aile yapısı ataerkil (geleneksel), anaerkil ve eşitlikçi olmak üzere üçe ayrılabilir. Farklı aile yapılarında yetişen çocuklarda toplumsal cinsiyet algıları, farklılaşarak çeşitlilik gösterebilmektedir (Dedeoğlu 2000). Geleneksel ya da diğer bir ifadeyle ataerkil aile yapılarında; anaerkil (ağırlıklı olarak kent dışı yerlerde yaşamlarını sürdürmekte olan) ve eşitlikçi aile yapılarına oranla, daha radikal toplumsal cinsiyet rolleri saptanmaktadır (Erzeybek 2015).

Yapılan araştırmalar "eşitlikçi ebeveyn tutumları" ile yetiştirilen çocukların, ilerde daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rollerine sahip olduklarını göstermektedir (Erzeybek 2015, Aksoy ve ark. 2022). Ataerkil yapının hâkim olduğu toplumlarda, kadınlara yönelik olumsuz düşüncelerin davranış haline dönüşmesiyle yaşanan "toplumsal cinsiyet ayrımcılığı", kadının sosyo-kültürel, politik ve çalışma hayatı... vb. gibi alanlarda, erkeğe oranla daha arka planda kalmasına yol açabilmektedir (Sakallı Uğurlu 2003, Aksoy ve ark. 2022).

Çocukların televizyonda ya da ders kitaplarında gördükleri çeşitli haberler, spor, yarışma programları, izledikleri çizgi filmler, toplumsal cinsiyet kimliklerinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Pesen ve ark. 2016). Televizyon programlarında kızlar daha çok yemek, örgü, temizlik gibi işler ile erkek çocukları ise spor, siyaset, tamir becerileri ve güç gerektiren işlerle meşguldür (Kantoğlu 2017). Aynı zamanda, sosyalleşme sürecinin de en önemli kaynağı ailedir. Çocuklar ebeveynlerinin sergiledikleri tutumlardan, fazlasıyla etkilenmektedirler (Ünal ve ark. 2017, Dalkılıç 2021). Sağlıklı bir kişilik yapısının ortaya çıkmasında aile başta olmak üzere, sosyokültürel etkenlerin önemi oldukça fazladır (Gündoğdu 2016). Sosyo-kültürel özelliklerden etkilenen ve rol model kaynaklı davranışlardan yola çıkarak, farklı toplumsal cinsiyet algılarına neden olan bu durum, kadın ve erkek kimliklerinin içselleştirilmesine böylece hayata uyum sağlamasına yaramaktadır (West ve Zimmerman 1987, 2009).

Bilişsel davranışçı kurama göre, toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ancak çocuklar belirli bir gelişim seviyesine geldiklerinde sağlanmaktadır. Çocuklar, öncelikle kendi cinsiyet kimliklerini, ardından da başkalarının cinsel kimliklerini öğrenmekte olup, uygun cinsiyet rolü ya da önyargılarını bu süreçte geliştirmektedirler (Vatandaş 2007).

Çocuk Annelik

Kız çocuklarının eğitim gibi temel bir haktan mahrum kalmalarının en önemli nedenlerinden birisi, "reşit olmayan çocuk evlilikleri" olarak bildirilmektedir (Aktepe ve Atay 2017). Erken yaşlarda öğrenilen, cinsiyetçi ön kabullerin yine erken yaşlarda saptanması, toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde değişimin başlatılabilmesi açısından çok önemlidir (Uygur 2016). Dünya genelinde, okul çağında olduğu halde okula gidemeyen 77 milyon

çocuğun yarısından fazlası (%57) kız çocuklarından oluşmaktadır. TÜİK 2021 yılı verilerini cinsiyet açısından incelediğimizde, nüfus içinde okur-yazar olmayan kadınların %85; erkeklerin ise %5.9 oranında olduğu görülmektedir. TÜİK verileri, Türkiye’de 2021 yılında 15 ve 16 yaş arasındaki kızlar arasından, doğum yapanların sayısının 16 bin 396 kişi olduğunu, yaşı 15’ten küçük olan kızların ise 234 doğum yaptığını ortaya koymaktadır. Resmi kayıtlarla belgelenebilir ve kayıt altına alınamayan ve gayri resmi doğum yapanların sayısının çokluğu dikkate alındığında, “çocuk annelik”; Türkiye açısından önemli bir sosyal problem olarak değerlendirilmektedir. Bu durum hem kız çocukları hem de toplum açısından sosyal yönde değerlendirilmesi gereken, önemli bir ruhsal travmadır (Toksöz ve ark. 2021). Netice itibarıyla, toplumsal cinsiyet rollerine etki eden faktörlerin her biri, fazlasıyla toplumsal cinsiyet algılarını etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda, çocukların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının gelişmesinde etkili olan faktörler; aile yapısı, ebeveynlerin eğitim düzeyi, yaşanılan yerin sosyokültürel özellikleri, annenin çalışıp çalışmama durumu, akran ilişkileri ve arkadaşlar, okul hayatı, sosyal medya ve kitle iletişim araçlarına maruz kalma süresi... vs. dir (Helvacıoğlu 1996, Torgrimson ve Minson 2005, Uygur 2016).

Akran İlişkileri ve Toplumsal Cinsiyet

Çocuk, kadın ve erkek cinsiyetlerine özgü davranış kalıplarının neler olması gerektiğini ilk önce ailesinde öğrenir. Aile içindeki davranış paternlerine göre belli bir cinsiyet şeması oluşturan çocuk, akran ilişkileri ve arkadaşlarıyla oynadığı oyunlar sayesinde toplumsal cinsiyet rollerini ortaya koymaktadır. Erkek ve kız çocuklarının birlikte oynadıkları oyun ve oyuncaklar açısından da farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklara erkek ve kız çocuklarının genetik farklılıklarının yanı sıra, toplumsal öğrenme de neden olmaktadır. Ergenlik çağındaki kız ve erkek çocuklarının yaşamlarında, akran/arkadaşlık ilişkileri oldukça önemli bir yere sahiptir (Kantoğlu 2017). Uzun süreli arkadaşlık ilişkileri göz önüne alındığında, cinsiyete göre arkadaşlık ilişkilerinin farklılık gösterdiği söylenebilir. Ergenlik dönemindeki gençler için arkadaşlarının kendilerini onaylaması büyük önem taşımaktadır. Gençler, sosyalleşme sürecinde cinsiyet rollerini sonradan öğrenmektedirler. Arkadaş çevrelerinden beğeni almak gençler için sosyalleşme sürecinde ilk sıralarda yer almaktadır (Scott 2007). Gençler arkadaş çevrelerinde bazı eleştirilere maruz kaldıklarında, çoğunlukla eleştirilmek istemediklerinden bazı davranış değişiklikleri gösterebilmektedirler. Akran ilişkileri, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşması, bireylerin psiko-sosyal gelişmelerinin, özerklik gereksinimlerinin ve yakınlık gereksiniminin karşılanması konusunda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Netice itibarıyla, gençler birbirleri ile sürekli iletişim içinde olduklarından, toplumsal cinsiyet algısının gelişmesinde ebeveynlerinden ziyade daha çok birbirlerinden etkilenmektedirler (Dalkılıç 2021).

Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumsal cinsiyet algısı, kişinin toplumsal cinsiyet ile ilgili hayatı boyunca yaşadıkları ve öğrendikleri ile oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü; kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen davranışları (rolleri) ve kişilik özelliklerini ifade etmektedir, ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri toplumsal cinsiyet algısını oluşturmaktadır (West ve Zimmerman 1987, 2009). Toplumsal cinsiyet algısı; kişinin yaşadığı coğrafya, bölgesel farklılıklar, eğitim durumu, yaş, iş hayatı, çalışma durumu, medeni hali, en uzun süre yaşadığı yer gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Özcan 2012). Yanı sıra, toplumsal cinsiyet algısı kavramı, erkeklerde geleneksel aile yapısı, ekonomik seviyenin düşüklüğü ve aile içi şiddet gibi bazı değişkenlerden de olumsuz etkilenmektedir (Şanlı ve ark. 2018). Zira duygularını net olarak ifade edemeyen erkeklerin bastırılmış duygularını telafi edebilmek için öfke, saldırganlık ve şiddete başvurdukları bildirilmektedir (O’Neil 2008). Toplumsal cinsiyet algısının en çok da kültürden etkilendiği bildirilmektedir. (Çetilkol Petek 2019). Birey bulunduğu ortamdan ayrılarak başka bir kültüre gittiğinde, kültür çatışması içine girmesine yol açan toplumsal cinsiyet rolleri, esasen o toplumda nasıl davranılması gerektiğini öğretmektedir. Bireyin eğitim seviyesinin yükselmesi, evlenmesi, başka şehre veya köyden kente taşınması, sosyal hayata katılması, ekonomik özgürlüğünü kazanması ile birey yeni kültür ve davranışlar ile karşı karşıya gelerek, karşılıklı etkileşime girmektedir. (Ayan 2014, Pesen ve ark. 2016).

Çalışma Hayatı ve Toplumsal Cinsiyet

Türkiye’de, çalışma çağı olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundaki nüfusun oranı, 2022 yılında % 68,1 olarak saptanmıştır (TUIK 2022). İş yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliğini yakalamak için bazı noktalara dikkat edilmelidir. Kadın olmalarına özgü sağlık sorunları nedeniyle, gereken sosyal desteğin sağlanmaması kadınların çalışma hayatlarında sıklıkla daha pasif rollere bürünmelerine yol açmaktadır. Kadınların üremeye ilişkin biyolojik fonksiyonlarının, erkeklerden farklı olması hasebiyle, zaman zaman iş yaşamlarından uzaklaşmak durumunda kalabilmektedirler (O’Neil, ve Çarkoğlu 2020). Bu anlamda, menarş, kürtaj, cinsel yolla bulaşan

hastalıklar, gebelik, doğum, doğum sonrası oluşan bir takım komplikasyonlar, kadınlar için risk faktörlerindedir. Günümüze genel olarak baktığımızda, ev işleriyle çocuk işlerinin sorumluluklarının büyük kısmı kadınlara aittir. Kadınların eğitim durumlarının yükselmesi ve daha fazla iş hayatına girmeleriyle birlikte ekonomik özgürlükleri artmıştır. (Belek Erşen 2015, Kantoğlu 2017). Devlet, kadının çalışma hayatındaki sorumlulukları konusunda çeşitli politikalar oluşturarak, kolaylaştırıcı unsurları oluşturmaktadır.

ILO 190 sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan onuruna saygı, ayrımcılık yasağı, şiddetsizlik normlarını içermektedir (Bakırcı 2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet temelli şiddete işaret eden 2019 yılında kabul edilmiş, ilk sözleşmelerden birisidir. Bu sözleşme, herkesin şiddet ve tacizin olmadığı bir çalışma yaşamını hak ettiğini, çalışma yaşamında karşılaşılan her türlü şiddetin “insan hakları ihlali” olduğunu, bildirmektedir (Berber Ağtas 2020).

Toplumsal Cinsiyet ayrımcılığının çeşitli uygulanma biçimleri şunlardır;

1. Doğrudan Ayrımcılık: Bazı işyerlerinde cinsiyet ayrımcılığı görülmektedir, çoğunlukla erkek kadın üzerinde baskındır, örn; her ikisi de şirkette eş pozisyonda olan, bir kadının, bir erkek kadar maaş alamaması...vb
2. Dolaylı Ayrımcılık: çoğunlukla kadınların belirli şirketlerin bazı iş ilanları ve tekliflerine hak kazanamayacakları imasını içeren söylemler dizisi... vs
3. İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing): Bu ayrımcılık türünde yalnızca ayrımcılık değil, aynı zamanda çalışan için duygusal ve psikolojik travmalar yaşanmaktadır.
4. Mağduriyet: Çalışanın cinsiyetine bağlı olarak, eşit olmayan ya da yanlı muamelede bulunulması, çoğunlukla iş yerinde mağduriyete dönüşmektedir (Sancar ve ark. 2021).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının olduğu yerlerden birisi de akademik yapılanmaların yer aldığı yükseköğretim kurumlarıdır. Bazı koşullarda liyakatin yerini, çoğunluğun gücüne bıraktığı dikkat çekmektedir. Buralarda görülen toplumsal cinsiyet ayrımcılığına, hiyerarşik yapının zemin oluşturduğu bildirilmektedir (Kavas Urul 2016). Bu nedenle, kadınların üst sınıf yönetici pozisyonlarına gelebilmelerinde bazı engeller ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri karşımıza çıkmaktadır (Utma 2019). Hatta akademiye zaruri olan liyakat beklentisinin yerini, giderek artan biçimde sadakat ilkesinin aldığı, bu durumda bazı kurumlarda sorunlar yaşanmasına neden olduğu görülebilmektedir (Kılıç ve Öztürk 2014). Zira çoğunluğun sahip olduğu güç, kendisine sadakat gösterenleri ödüllendirirken, göstermeyenleri cezalandırmaktadır (Özçatal 2011).

Günümüz toplumunda erkeklerin yaptığı bazı işler (şoförlük, tamirat işleri, vs.) kadınlar tarafından; kadınların yaptığı bazı işler ise (temizlik, yemek yapma, vb.) erkekler tarafından da yapılmaya başlanmıştır (Vatandaş 2007). Hizmet sektöründe, erkeklerin istihdamının %53, kadınların ise %55.4 oranında gerçekleştiği bildirilmiştir. Kadınların şirketlerdeki konumları incelendiğinde, üst düzey kadın yönetici oranlarının halen, yaklaşık %16 gibi düşük oranlarda olduğu dikkat çekmektedir (Utma 2019). Günümüzde, eğitim düzeyini arttırarak kamusal alanda daha fazla istihdam şansını yakalamış kadınlar, erkekler karşısında her ne kadar belirli bir konum yakalamışsa da, “ataerkil yapının” baskınlığı nedeniyle halen toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğramaktadırlar (Özaydınlık 2014). Kadınların toplumdaki konumları, her geçen gün daha iyiye gitse de, halen toplumda kadının erkekle eşit fırsatları olduğunu, ayrımcılığa uğramadığını ya da “öteki”leştirilmediğini söylemek oldukça zordur (Kılıç ve Öztürk 2014). Netice itibarıyla, kadınların istihdamları çalışma hayatları boyunca desteklenmeli, eşit iş imkânı, eşit ücret, eşit şartların oluşumu için daha fazla çaba gösterilmelidir (Ayhan 2016, Polat 2018).

Siyasi Kültür ve Toplumsal Cinsiyet

Siyasal katılımı ilgili tutumların arkasında, toplumun kültürel yapısı önemli bir yer teşkil etmektedir. Her toplumun kültürel gelişmişlik düzeyi, o kültürün, siyasal otorite karşısında nasıl bir tutum takınacağını da göstergesi olabilmektedir (O’Neil ve Çarkoğlu 2020). Toplumun genel kültürel özelliklerine bakarak, o toplumun içinde bulunduğu siyasal kültürü hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

Siyasal sisteme katılmada belirleyici etkenler arasında; siyasal kültür, siyasal etkinlik duygusu, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algısı, psikolojik durum, aidiyet duygusu, sosyoekonomik statü, vatandaşlık duygusu ...vs yer almaktadır. Ayrıca, kadınların siyasal katılımın her şeklinde, erkeklere nazaran daha az faaliyet gösterdikleri de bilinen bir gerçektir (Turan 1986). Birleşmiş Milletlere üye 192 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarından sadece 13’ünün kadın olduğu görülmektedir.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD), toplumsal cinsiyet eşitliğine (TCE) katkı sunmak amacıyla Türkiye’de farklı alanlardaki eşitsizlikleri saptayarak, sorunları açığa çıkarmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. CEİD Endeks, 2010-2020 dönemini kapsayan yıllar arasında ülke düzeyinde elde edilen bulguları içermektedir. CEİD Endeks, sağlıklı yaşam hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, iyi yaşam hakkı, kararlara katılım hakkı olmak üzere beş ana alan ile şiddetsiz yaşam hakkına ilişkin bir alanda değerlendirilmekte olup, 19 alt boyuttan oluşan toplam 32 gösterge içermektedir (Sancar ve ark. 2021).

Türkiye’ye ait CEİD Endeks değerleri, Türkiye’nin üyesi olduğu OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkeleriyle karşılaştırılabilir nitelikte bulunmuştur. CEİD Endeks değerlerine göre Türkiye, 2010-2020 döneminde 56.5 puan ile 36 OECD ülkesi arasında 35. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin sıralamada en iyi olduğu alan ise; sağlıklı yaşam hakkıdır. Türkiye, 36 OECD ülkesi arasında, iş gücüne katılım oranlarında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek, erken çocukluk döneminde örgün eğitime devam etme oranlarının düşük, “çalışma hakkına erişim ve siyasi temsil sağlanması açısından” ise en düşük puana sahip olan ülkedir (Sancar ve ark. 2021). Türkiye, çalışma hakkı, istihdam ve “sağlıklı yaşam hakkından yoksun kalma” bakımından ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yüksek düzeyde gözlemlendiği son üç ülkeden biri olup diğer ikisi Meksika ve Güney Kore’dir. Kararlara katılım hakkı açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin en yüksek olduğu, ilk üç ülke ise sırasıyla İzlanda, Letonya ve İsveç’tir. Şiddetsizlik hakkı açısından bakıldığında, Türkiye kadınların gece yürürken kendini güvende hissetmesi bakımından 28. sıraya, erken yaşta ve zorla evlendirilme ile fiziksel şiddete maruz kalma oranları açısından ise daha geri sıralara denk düşmektedir (Sancar ve ark. 2021).

Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi” çerçevesinde belirlenmiş olan ilk endeks “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksidir (TCEE)”. Bu endekse göre, ülkemizde kadın-erkek eşitsizliğinin en az olduğu il İstanbul’dur. İstanbul’u 2. olarak Tunceli ardından Tekirdağ, Ankara ve Eskişehir izlemektedir. Bu illerin temel ortak özelliği; eğitim düzeylerinin diğer illere kıyasla daha yüksek olmasıdır. Yine Tunceli ergen yaşta anneliğin en düşük olduğu il iken İstanbul ergen doğurganlık oranının en düşük olduğu 5. il’dir (Demirdirek ve Şener 2014).

Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmiş olan, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’nin (TCEE) hesaplanması yönteminde kullanılan alt veriler şunlardır;

1. Anne ölüm oranı,
2. Ergen doğurganlık oranı,
3. Belediye meclisinde temsil oranı,
4. Ortaöğretim ve yükseköğretimden mezun oranı,
5. Kayıtlı istihdam oranı (Uygur 2016, UNDP 2019).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, ulusal düzeyde, insan başarılarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından ne derece zarar gördüğünü ortaya çıkarıp, siyasi analizini yapmak üzere tasarlanmıştır. İlk defa 2010 İnsani Gelişme Raporu’nda TCEE, kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği; 1. üreme sağlığı, 2. güçlendirme ve 3. iş gücü piyasası olmak üzere üç alanda yansıtan bir ölçüt olarak tasarlanmıştır. Değerlendirme; her boyutun, 0 ve 1 olarak puanlanması ile yapılır. İş gücü piyasası için, “0”, kadın ve erkekler eşit ücret aldıklarında, “1”; erkek veya kadınlar tüm boyutlarda diğerine kıyasla daha düşük ücret aldıklarında, kullanılmaktadır. Sağlık boyutu: anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı ile ölçülür. Güçlendirme boyutu: her bir cinsiyetin parlamentoda temsil oranı ile orta ve yüksek öğrenime devam etme seviyeleri hesaplanarak ölçülür. Çalışma (ekonomik) boyutu ise kadınların iş gücüne katılım oranları ile ölçülür. TCEE, potansiyel insani gelişmenin, kapsadığı alanlardaki eksikler nedeniyle, yüzdeler kayıp olarak yorumlanmaktadır. Dünya’nın ortalama TCEE puanı 0.56 (%56), iken aynı yıl Türkiye 0.806 puan almıştır (UNDP 2019, Toksöz ve ark. 2021).

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından oluşturulan “Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme” endeksine göre, kadınların en güçlü olduğu ilk iki il, yine sırasıyla İstanbul ve Tunceli’dir. Üretimin en yüksek olduğu il ise Sinop’tur. Yapılan çalışmada toplumsal cinsiyet eşitliği ile düşük ekonomik seviye arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu tespite göre, Yereller için Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme endeks puanlarının en kötü durumda olduğu iller, aynı zamanda ekonomik seviyenin en düşük olduğu illerdir (Demirdirek ve Şener 2014). Siyasal sistemden herhangi bir beklenti içinde olmayan bireyler, siyasal konulara pek ilgi duymazlar. Toplumun geniş kesimleri ile ortak çıkar ilişkileri yok denilecek kadar azdır (Çukurçayır 2002, Demirdirek ve Şener 2014). Yapılan araştırmalar erkeklerin kadınlara göre daha çok siyaset ile ilgilendiklerini (seçimlerde oy verme, siyasal kampanya faaliyetlerine katılma, siyasal parti üyeliği vb.) ortaya koymaktadır (Sancar ve ark.2021).

Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet

Şiddet çeşitleri, doğrudan (kişisel) şiddet, yapısal (dolaylı) şiddet ve kültürel (sembolik) şiddet olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görüldüğü durumlarda en çok dikkat çeken, fiziksel zarar vermeye yönelik eylemler içeren, doğrudan (kişisel) şiddettir (Songar 1983, Uçtu ve Karahan 2016). Asıl mesele şiddeti oluşturan nedenleri ortadan kaldırmaktır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008).

Galtung'a göre doğrudan ve dolaylı şiddeti tespit etmede farklılıklar vardır. Kişisel şiddette net bir şekilde süje ve obje ilişkisi varken; yapısal şiddette bu ilişki saptanamamaktadır (Galtung 1969). Dolaylı (yapısal) şiddet, şiddetin gözle görülmeyen kısmıdır. Burada şiddeti uygulayan belirli bir kişi saptanamamaktadır. Yapısal şiddet doğrudan fiziksel zarar vermeyi hedeflemez (West ve Zimmerman 2009). Doğrudan (kişisel) şiddetin sonuçları, meydana gelen etkileri itibariyle yıkıcıdır. Toplumda bir erkek eşini dövüyorsa kişisel şiddetten bahsedilir ancak 3 milyon erkek eşlerine ikinci sınıf insan muamelesi yapıyor yani önemsemiyorsa, ancak yapısal şiddetten bahsetmek mümkün olabilir (Galtung 1969, Demirdirek ve Şener 2014, Uygur 2016).

Şiddetin normalleştirilmeye çalışılan en önemli kısmı, kültürel şiddet boyutudur (Galtung 1990, Scott 2007, Uygur 2016). Galtung'a göre barış (çözüm) ve şiddet birbirleriyle ilişkili iki kavramdır. İhtiyaçların karşılanması tesadüfi değildir. Her insan kendi potansiyelini tam olarak yaşamak için, temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ister. Bunlar; çatışmayı önlemek için güvenlik ihtiyacı, safahattan kaçınmak için refah ihtiyacı, yabancılaşmayı önlemek için kimlik ihtiyacı, baskıdan kurtulmak için özgürlük ihtiyacıdır (Galtung 1969).

Şiddetin Önlenmesi için Uluslararası Anlaşma ve Yazılı Mevzuatlar arasında İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) dikkat çekmektedir. Ülkemizde şiddetin önlenmesi hususunda yer alan mevzuat ve kanunlar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de şiddetin önlenmesi hususunda yer alan kanun ve mevzuatlar
Anayasa
4320 Sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun
Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun
Türk Medeni Kanunu
Türk Ceza Kanunu
Belediye Kanunu
657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu
Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu
İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu
Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik
Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik
Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği
Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi
Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler konulu 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi
Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi konulu 2004/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi
Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu konulu 2007/6 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi
2010/14 Sayılı Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi
Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Konulu 2006/35 Sayılı Adalet Bakanlığı Genelgesi

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve taciz; "toplumsal cinsiyetlerinden dolayı kişilere yöneltilen veya belirli bir cinsiyetten olan kişileri, orantısız bir şekilde etkileyen bir durumdur" (Uygur 2016). Kadının anaerkil toplumlardaki, doğurganlıktan kaynaklanan "üstün" statüsünün, yerleşik hayata geçişin başlaması; ataerkil aile yapılarının ve ataerkil devletlerin ortaya çıkmasıyla değiştiği bildirilmektedir (Tekeli 1988, Uçtu ve Karahan 2016).

Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin bir sözleşmeye göre (ILO 190), şiddet mağdurlarının desteklenmesi son yıllarda giderek artan bir önem kazanmıştır. (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008, Uygur 2016, Bakırcı 2020). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınlara Yönelik Şiddet çalışmalarında incelenen uluslararası sözleşme ve belgeler sonucunda, şiddetin önlenmesi için 7 farklı norm

belirlenmiştir (Songar 1983, Uçtu ve Karahan 2016). Bu normların kesiştiği noktalar; eşitlik, insan onuruna saygı ve ayrımcılık karşıtıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi hususunda güncellenen normlar şunlardır;

1. Fırsat Eşitliği
2. Toplumsal cinsiyet eşitliği
3. İnsan onuruna saygı
4. Şiddetsizlik
5. Kadınların güçlenmesi
6. Özen gösterme
7. Ayrımcılık yasağı (Uçtu ve Karahan 2016).

2017 yılında yayımlanan "Cinsiyet Ayrımcılığı Raporu", tüm dünyadaki kadın-erkek eşitsizliği oranlarını göstermektedir. 144 ülkenin ekonomik katılım ve fırsat eşitliği, eğitim, siyasal katılım ve sağlık hakkı gibi pek çok alanın değerlendirildiği bu raporda; toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en az görüldüğü ülke; İzlanda'dır. Burada, cinsiyet eşitsizliği oranının (TCEE) %12 olduğu saptanmıştır.

Cinsiyet Ayrımcılığı Raporunda; Norveç, Finlandiya ve İsveç ilk 5'te yer almaktadır. Bu çalışmada Türkiye, 144 ülke içinde 131. sırada yer almıştır. Şubat 2019'da Dünya Bankası'nın yayınladığı "cinsiyet ayrımcılığı ve buna karşı verilen mücadele" adlı raporda ise Türkiye'nin 187 ülke arasında 87. sırada bulunduğu saptanmıştır (Güldü ve Kart 2009, UNDP 2019, Sancaktar 2021).

Namus Algısı ve Toplumsal Cinsiyet

Dilimize Arapça'dan geçen "namus" kelimesinin etimolojik olarak kökeni, Yunanca'da "kurucu ilke" ya da "genel ilke" anlamına gelen "nomos" kavramına dayanmaktadır. Namus, bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık; iffet, dürüstlük, doğruluk, bir işin içinden onurunu, saygınlığını yitirmeden çıkmak gibi çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır (Tümer ve ark. 2017, TDK 2023). Dünya döndükçe, toplumun namus kavramının büyüyüp geliştiği bununla beraber namus kavramına bakış açısının da toplum içinde değişime uğradığı bilinmektedir (Schmitt ve ark. 2003). Namus kavramı, toprak ve mülkiyet alanları gibi büyüyüp geliştirilebilir bir kavramdır (Kalav 2012).

Toplum da söylenmesine bile gerek olmaksızın eskiden beri yapıla gelen alışkanlıklara "gelenek", bunların kuşaktan kuşağa tutarlı bir biçimde aktarılması kavramına da, "geleneksel" denmektedir (Çalık ve ark. 2017). Böylece, insanların tutumları, bilinçli niyetlerle ortaya çıkmaksızın, meydana gelmiş bu tavırlar sayesinde toplum içinde bir birlik ve de tutarlılık sağlamaktadır (Tümer ve ark. 2017, Alp 2021). Ülkemizde üniversite öğrencilerinin namus algısı hakkında yapılan bir çalışmada, rastgele yöntem ile 56 farklı fakültenin, çalışmaya gönüllü olarak katılmış, 803 kız ve 356 erkek olmak üzere toplam 1167 (%5.17) son sınıf öğrencisi alınmıştır. Bu çalışmada, erkek öğrencilerin kadına ilişkin "namus algısına yönelik tutumları" kız öğrencilerin tutumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı olacak biçimde daha gelenekseldir (Gürsoy ve Arslan Özkan 2014). Farklı bir çalışmada da benzer biçimde erkek öğrencilerin, özellikle kadınların evlilik öncesi cinselliklerini uygun bulmadıkları gösterilmiştir (Tümer ve ark. 2017, Toksöz ve ark. 2021). Türkiye'de üniversite son sınıf öğrencileri ile yapılan diğer bir çalışmada da, "bir erkeğin evleneceği kadının mutlaka bakire olması gerekir" önermesini, erkek öğrencilerin %79'u, kız öğrencilerin ise %49'u onaylamıştır (Uluçay ve ark. 2007).

Sonuç

Aile içinde başlayan toplumsal cinsiyet algısı, bireylerin düşünce ve davranış tarzlarını belirlemektedir. Kadınların ve erkeklerin kendileri için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerini benimseme eğiliminde oldukları net bir şekilde bilinmektedir. Kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama çabaları son yıllarda hızlanmıştır. Farklı sosyal kategorilere dâhil olmanın, bireyler üzerinde oluşturduğu etki yadsınamaz. Literatürde yer alan çalışmalar, günümüzde kadınların halen erkeklere kıyasla dezavantajlı bir statüde olduğunu işaret etmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, hangi toplumda olursa olsun birbirleri ile karşılıklı olarak etkileşime girmektedir. Bu iki kavram birbirlerine bağımlı ancak birbirlerinden farklı kavramlardır. Cinsiyet biyolojiktir, doğaldır yani sonradan elde edilemez. Toplumsal cinsiyet; sosyo-kültürel özelliklerden etkilenir. Aynı zamanda değişkendir, zamana, kültüre, hatta aileye göre değişir. Kişi, sosyalleşme sürecinde cinsiyet rollerini sonradan öğrenir. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin eğitim alanından tutun da, çalışma hayatına

kadar pek çok alanda etkileri görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye genelinde uygulanabilmesi için; her düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşip gerçekleşmediğini sonuçlarıyla birlikte değerlendirmek ve sonuçlarından toplumsal cinsiyete duyarlı hassas politikalar geliştirmek gerekmektedir.

Kaynaklar

- Aktepe E, Atay İM (2017) Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9:410-411.
- Almış B, Koyuncu Kütük E, Gümüştaş F, Çelik M (2018) Risk factors for domestic violence in women and determinants of psychological deterioration in women subjected to domestic violence. *Noro Psikiyatrisi Ars*, 55:67-72.
- Alp H (2021) Examination of the students' perception of "honor" towards women at a faculty of sports sciences (Isparta example). *International Journal of Curriculum and Instruction*, 13:1343-1354.
- Altıok Gürel P (2018) İş-yaşam dengesini sağlayan faktörlerin kadın akademisyenler için belirlenmesi: lojistik regresyon analizi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 16:31-44.
- Altıparmak S, Kızrak SB, Karakayalı Ay C, Aksoy Derya Y (2022) The relationship between sense of honor and tendency to violence in premarital couples: a comparative study in terms of gender. *Medical Records*, 4:372-379.
- Arat N (1986) Kadın Sorunu. İstanbul, Say Yayınları.
- Arun Ö (2015) Eşitsizliklerin kavşağında: Çağdaş Türkiye'de yaşlılık ve sağlık. In *Hasta Toplum* (Ed. D Alptekin):125-144. Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Ayan S (2014) Cinsiyetçilik: Çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 36:147-156.
- Ayhan E (2016) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi büro ve temizlik iş kolunda çalışan kadınlarda toplumsal cinsiyet algısının emzirmeye etkisinin değerlendirilmesiyle ilgili niteliksel bir çalışma (Uzmanlık tezi). Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Bakırcı K (2020) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 190 sayılı sözleşmesi ve 206 sayılı tavsiye kararı ışığında iş yaşamında şiddet, taciz, misilleme ve ev içi şiddet. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 33:29-60.
- Balman M (2013). Dildeki cinsiyetçilik: Feminizm. *Argasdi Dergisi*, 30:5-6.
- Baştürk Akça E & Tönel E (2011) Erkek(lik) çalışmalarına teorik bir çerçeve: feminist çalışmalardan hegemonik erkeklığe. In *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil (içinde)* (Ed. İ Erdoğan):. İstanbul, Kalkedon.
- Belek Erşen U (2018) Yeni bir dil yeni cinsiyet düzeni. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21:1-41.
- Berber Ağtaş O (2020) Çalışma yaşamında şiddet ve tacizin sona erdirilmesi ve 190 sayılı ILO şiddet ve taciz sözleşmesi. In *ILO 100. Yıl Kitabı* (Eds A Çelik, D Beyazbulut, Z Kandaz):132-144. İstanbul, DİSKAR.
- Bhasin K (2003) Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller" (Çev. K Ay). İstanbul, Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Bora A (2018) Feminizm Kendi Arasında. İstanbul, Ayizi Kitap Yayıncılık.
- Bourdieu P (2015) Eril Tahakküm (Çev. B Yılmaz). İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Cahill SE (1986) Childhood socialization as recruitment process: Some lessons from the study of gender development. In *Sociological Studies of Child Developments* (Eds P Adler, P Adler):163-186. Greenwich, JAI Press
- Calasanti T, Slevin KF, King N (2006) Ageism and feminism: from "Et Cetera" to center. *NWSA J*, 18:13-30.
- Calık KY, Demirbag CB, Bulut HK and Demirdag Ş (2017) Academician's attitudes towards honor. *Procedia Soc Behav Sci*, 237:274-280.
- Connell RW (1998) Toplumsal Cinsiyet ve İktidar (Çev. C Soydemir). İstanbul, Ayrıntı.
- Cortez M, Gaudenzi P, Maskud I (2019) Gender: pathways and dialogues between feminist and biomedical studies from the 1950s to 1970s. *Physisa*, 29:2-21.
- Çetinkol Petek H (2019) Hemşirelerin toplumsal cinsiyet algısının evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin görüşlerine etkisi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, İstanbul Okan Üniversitesi.
- Çubukçu H, Sivashgil P (2007) 7. sınıf İngilizce ders kitaplarında cinsiyet kavramı. *Dil Dergisi*, 137:7-17.
- Çukurcayır MA & Gökçe G (2002) Yerel siyaset ve katılım davranışı: konya'da katılım eğrileri. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2:126-146.
- Dalkılıç RA (2021) Kadına yönelik şiddetle mücadele: Kamu politikası süreç analizi. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi* 2:61-82
- De Beauvoir S (1956) *The Second Sex* (Çev. HM Parshley). London, Jonathan Cape.
- De Beauvoir S (1970) Yaşlılık (Çev. O. Canberk, E. Canberk). Ankara, Milliyet Yayıncılık.
- De Beauvoir S (2014) Moskova'da Yanlış Anlama (Çev. A Bora). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Dedeoğlu S (2000) Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86:139-170.
- Demiral Ö (2013) Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitsizliği ve Sosyal Kurumların Etkisi. İstanbul, Türkiye Alim Kitapları.
- Demirdirek H, Şener Ü (2014) 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. Ankara, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Deutscher P (2008) *The Philosophy of Simone de Beauvoir: Ambiguity, Conversion, Resistance*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Donovan J (2016) *Feminist Teori* (Çev. B Aksu, M Ağduk Gevrek, F Sayılan). İstanbul, İletişim Yayınları.

- Dowling C (2006) *Sindrella Kompleksi: Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu* (Çev. S Budak). Ankara, Öteki Yayıncılık.
- Elson D (2003) Gender mainstreaming and gender budgeting. In *Gender Equality and Europe's Future* European Commission, DG Education and Culture and Jean Monnet Project, Brussels , 4 March 2003.
- Erzeybek B (2015) Anne-babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri toplumsal cinsiyet rolleri tutumları (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi
- Freud S (1981) *Cinsiyet Teorisi Üzerine Üç Deneme* (Çev. S Hilav). İstanbul, Varlık Yayınları.
- Galtung J (1969) Violence, peace and peace research. *J Peace Res*, 3:167-191.
- Galtung J (1990) Cultural violence. *J Peace Res*, 3:291-305.
- Giddens A, Sutton PW (2018) *Sosyolojide Temel Kavramlar* (Çev. Ali Esgin). Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Green R (2010) Robert Stoller's sex and gender: 40 years on. *Arch Sex Behav*, 39:1457-1465.
- Greenwich CT, Calasanti T (2005) Ageism, gravity and gender: Experiences of aging bodies. *Generations*, 29:8-12.
- Güldü O, Kart ME (2009) *Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64:97-116.
- Gündoğdu YB (2016) Psikanalitik kişilik kuramlarına göre gelişim ve değişimin imkanı. *Electronic Turkish Studies*, 11:373-404.
- Gürsoy E, Arslan Özkan H (2014) Türkiye'de üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin "namus" algısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5:149-159.
- Güzel E (2014) Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve medyanın rolü. *Global Media Journal*, 4(8):185-193.
- Helvacıoğlu F (1996) *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, 1928-1995*. İstanbul, Kaynak Yayınevi.
- Kandiyoti D (2015) *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul, Metis Yayınları.
- Kantoglu A (2017) *Bir grup ergenin toplumsal cinsiyet algılarının sosyodemografik özelliklere göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Işık Üniversitesi.
- Karakaya H (2021) Toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında panopticon. In *Toplumsal Cinsiyete Dair* (Ed. H Karakaya, VB Gökçaya):1-42. Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Kavas Urul A (2016) *81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*. Ankara, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayınları.
- Kılıç D, Öztürk S (2014) Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47:107-130.
- Krekula C (2007) The intersection of age and gender: Reworking gender theory and social gerontology. *Curr Sociol*, 55:155-171.
- Küçük A (2020) *Toplumsal cinsiyet açısından siyasal kültür: Şanlıurfa örneği* (Yüksek lisans tezi). Şanlıurfa, Harran Üniversitesi.
- Kürkçü DD (2013) Küreselleşme kavramı ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 3(2):1.
- Mahsereci N (2001) Varoluşçuluk ve Feminizmin Düşünürü: Simone de Beauvoir. *Bilim ve Ütopya*, 80:82-83.
- Marini MM (1990) Sex and gender: what do we know? *Sociol Forum*, 5:95-120.
- Maya İ (2013) A comparison of gender inequality in Turkish education system with that of EU countries. *TED Eğitim ve Bilim*, 38(168):69-84.
- Meulenbent A (1987) *Feminizm ve Sosyalizm* (Çev. E Demirci). İstanbul, Yazın Yayıncılık.
- O'Neil ML, Çarkoğlu A (2020) *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2020*. İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi .
- Oakley A (1972) *Sex, Gender and Society*. London, Temple Smith.
- O'Neil JM (2008) Summarizing 25 years of research on men's gender role conflict using the Gender Role Conflict Scale: New research paradigms and clinical implications. *Couns Psychol*, 36:358-445.
- Özaydınlık K (2014) *Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim*. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 14(33):93-112.
- Özcan A (2012) *Toplumsal cinsiyet eğitiminin üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rol tutumlarına etkisi* (Doktora tezi). Kayseri, Erciyes Üniversitesi.
- Özçalat EÖ (2011) Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1:21-39.
- Pamuk D (2018) Yaş ve toplumsal cinsiyetin kesişimselliği: toplumsal cinsiyeti ve yaşı oluşturma. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2:74-84.
- Pesen A, Kara İ, Kale M, Sultan Abbak B (2016) Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı ile çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6:325-340.
- Pilcher J, Whelehan I (2004) *Key Concepts in Gender Studies*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Polat S (2018) *Bir eşitsizlik nosyonu olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve akraba evliliğinde kadının konumu*. Karadeniz Teknik Üniversitesi 2. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkileri Kongresi Tam Metin Kitabı, 255-256, Trabzon.

- Sakallı Uğurlu N (2003) Cinsiyetçilik: kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6:1-20.
- Sancar S, Toksöz G, Yüksel-Kaptanoğlu İ, Memiş-Parmaksız E, Arslan H, Kabaday A et al. (2021) Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2019-2020. Ankara, CEİD Yayınları
- Schmitt MT, Branscombe NR, Postmes T (2003) Women's emotional responses to the pervasiveness of gender discrimination. *Eur J Soc Psychol*, 3:297-312.
- Scott JW (2007) Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi (Çev. AT Kılıç). İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Songar A (1983) Psikolojik açıdan toplumda şiddet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 48:443-450.
- Sontag S (2023) Susan Sontag On Women. London, Penguin.
- Stoller R (1968) Sex and Gender on the Development of Masculinity and Femininity. London, Hogarth Press.
- Şanlı B, Çelebioğlu A, Vefikuluçay Yılmaz D (2018) Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlerinin sosyo-demografik özelliklerine göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 11(61):611-620.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013. Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Taş U, Yenilmez F (2007) Türkiye'de eğitimin kalkınma üzerindeki rolü ve eğitim yatırımlarının geri dönüş oranı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9:155-186.
- TDK (2023) Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. <https://tdk.gov.tr> (Accessed 01. 08. 2023).
- Tekeli Ş (1988) Kadınlar İçin. İstanbul, Alan Yayıncılık.
- Tidd U (2004) Simone de Beauvoir. London, UK, Routledge.
- Toksöz G, Yüksel Kaptanoğlu İ, Memiş-Parmaksız E, Arslan H, Kabaday A, Akyıldırım O et al. (2021) Göstergeler Aracılığıyla Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Hak Temelli İzleme Kılavuzu. Ankara, CEİD Yayınları
- Torgirson BN, Minson CT (2005) Sex and gender: what is the difference? *J Appl Physiol*, 99:785-787.
- TUIK (2022) Türkiye İstatistik Yıllığı 2022. Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu.
- Turan İ (1986) Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış. İstanbul, Der Yayınları
- Tümer A, Baybuğa MS, Birgili F (2017) Üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin namus anlayışı. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi*, 11:26-43.
- Twigg J (2004) The body, gender and age: Feminist insights in social gerontology. *J Aging Stud*, 18:59-73.
- Uçtu AK, Karahan N (2016) Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5:2881-2904.
- UN Women (2019) Handbook Addressing Violence and Harassment Against Women in the World of Work. New York, NY, UN Women.
- UNDP (2019) United Nations Development Programme Annual Report 2019. New York, NY, United Nations.
- UNICEF (2017) Türkiye Yıllık Raporu. <https://www.unicef.org/turkiye/ara%C5%9Ft%C4%B1rma-ve-raporlar>. (Accessed 01. 08. 2023).
- Utma S (2019) Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı ve cam tavan sendromu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 11:44-58.
- Uygur G (2016) Kadına yönelik şiddeti önlemede toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi. *Dini Araştırmalar*, 19(49):209-227.
- Ünal F, Tarhan S, Çürükvelioğlu Köksal E (2017) Toplumsal cinsiyet algısını yordamada cinsiyet, sınıf, bölüm ve toplumsal cinsiyet oluşumunun rolü. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 6:227-236.
- Vatandaş C (2007) Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, 35:29-56.
- West C, Zimmerman DH (1987) Doing gender. *Gend Soc*, 1:125-151.
- West C, Zimmerman DH (2009) Accounting for doing gender. *Gend Soc*, 23:112-22.
- Yapıcı A (2016) Cinsiyete göre farklılaşan dindarlıklar ve kadınlarda dinsel yaşamın farklı görüntüleri. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 19(49):131-161.
- Yıldırım S (2018) Sindrella Kompleksi Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu. *Anasay*, 6:111-115.
- Yılmaz DV, Zeyneloğlu S, Kocaöz S, Kısa S, Taşkın L, Eroğlu K (2009) Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6:775-792.

Yazarların Katkıları: Çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağlandığı ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olunduğu tüm yazar(lar) tarafından beyan edilmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alındığı beyan edilmemiştir.

Authors Contributions: The author(s) have declared that they have made a significant scientific contribution to the study and have assisted in the preparation or revision of the manuscript

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared.

Financial Disclosure: No financial support was declared for this study.